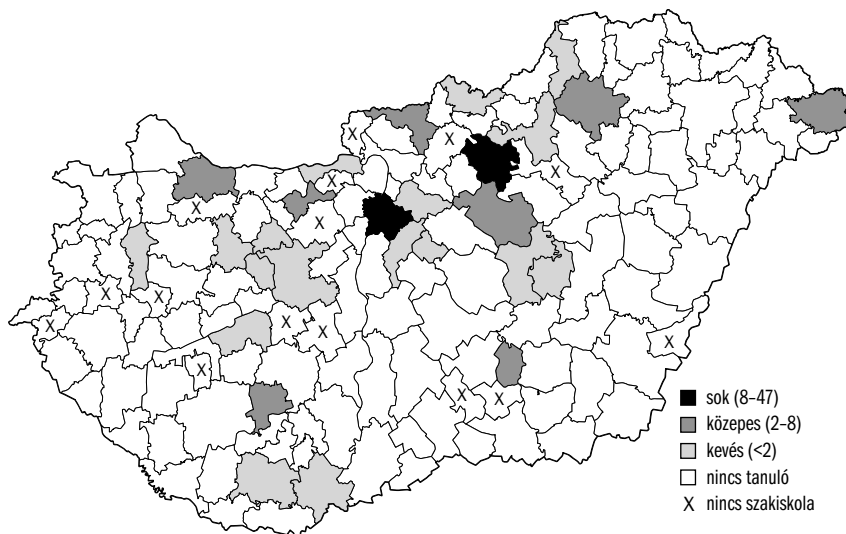

Egyes régiók szakmastruktúrájában alig van kimutatható eltérés. A szakképzés rendszerének mindmáig nem sikerült kialakítania olyan magatartást, hogy alapvetően alkalmazkodni tudjon a változó gazdasági környezetekhez. A másik lehetséges következtetés pedig az lehet, hogy amíg nem látszanak vagy nem léteznek a lokális vagy regionális gazdasági szerkezet szükségletei, addig nem lehet adaptív viselkedést várni a gazdaság és a társadalom egyetlen szereplőjétől, így a szakképzéstől sem.

4. térkép: Informatikát tanulók aránya a szakiskolákban, 2001–2002 (kistérségenként)

A lokális vagy térségi gazdasági viszonyokhoz jobban alkalmazkodó, rugalmas képzési formák terjedését, statisztikailag megragadható jelenlétét egyelőre nem tapasztaltuk. A legtöbb esetben nincs egyértelmű összefüggés a szakmaszerkezet, illetve a különböző középfokú képzési formákban résztvevő tanulók aránya és a kistérség fejlettsége között. Döntően a helyi iskolai, önkormányzat oktatáspolitikai vezetésén múlik az oktatás szerkezete, viszont a kistérség gazdasági igényei kevésbé határozzák meg azt.

Híves Tamás

Diákok a harmadfokú képzésben

Kutatásunkkal azt a hipotézist szeretnénk ellenőrizni, mely szerint az érettségi vizsga megszerzésének általánossá válásával a harmadfokú képzés intézményrendszere – különösen a felsőfokú intézményekkel gyengébben ellátott térségekben – átalakulóban van.¹ A hagyományos felsőfokra „nem fér be” minden érdeklődő. A diákok előtt álló másik alternatíva az érettségit követő félfelsőfokú, de nem egyetemi/főiskolai képzések.

A *Regionális Egyetem* kutatás második fázisát a harmadfokú vagy más néven érettségi utáni képzések klienseinek – diákjainak – a kérdőíves lekérdéseze képezte.

¹ Kozma Tamás: *Regionális egyetem*. Budapest, Educatio Kiadó, 2002. (Kutatás közben.)

A 2002–2003-as tanév második felében átfogó kérdőíves felmérés készült, mely Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye középfokú intézményeire és az ott tanuló érettségi utáni (ez alatt AIFSZ, technikus és OKJ-s szakmát adó képzéseket értünk) képzésben részt vevő végzős évfolyamok diákjaira terjedt ki, amely a vizsgálat alapsokaságát képezte. Ebből választottuk ki a 618 fős reprezentatív mintát.

A kérdőívek elemzése és az adatfeldolgozás során az a jól körülhatárolt szándék vezérelte munkánkat, hogy a diákok jellemzőit minél több és sokrétűbb mutató segítségével írjuk le. A vizsgálat számos egymással összefüggő aspektusból közelítette meg a harmadfokú képzések kérdéskörét. A szakképző intézményekben végzett vizsgálataink központi kérdése az, hogy szűkült vagy bővült-e azoknak a társadalmi csoportoknak a köre, akik igénybe akarják venni ezeket a képzéseket, következésképpen kik alkotják ma a harmadfokú képzések klientúráját. A kutatás eredményei képet adnak arról, hogy milyen mutatók jellemzik ma a képzésben résztvevőket és az érdeklődők körét. A kérdőíves felmérés által betekintést kapunk a diákok társadalmi összetételéről, pályaválasztási-iskolaválasztási megfontolásairól, karrier terveiről, településtípusonkénti megoszlásáról.

Jelen elemzés homlokterében a harmadfokú képzés iránti (mind mennyiségi, mind minőségi) igények megismerése áll, amelyet területileg is szükséges ismernünk. A téma beható tanulmányozásához a következő dimenziók jelentették a fő csapásirányt, a képzési forma és a szakmaválasztás szempontjai, ezenkívül fontos szempontnak számítanak a végzés utáni tervek és a pályaválasztási-iskolaválasztási megfontolásaik.

Hipotéziseink szerint a diákok a lakóhely könnyen elérhető körzetéből választják meg a harmadfokú képzés színteréül szolgáló intézményeket, így a képzés lokális, kistérségi szerepkörökbe tölt be.

Feltételezzük, hogy a diákok motivációjában egyfajta továbbtanulási kényszer figyelhető meg – mindenáron felsőoktatási intézményben való továbbtanulási szándékok a képzést követően –, tanulmányi eredményre való tekintet nélkül. Közepes vagy elégséges minőségű érettségi bizonyítvánnyal rendelkező diákok is egyetemi vagy főiskolai diploma megszerzésére vágyanak, és ezért felvételiznek felsőoktatási intézményekbe. A kényszer forrása számunkra a kutatás jelen szakaszában nem ismeretes (talán az iskolarendszer, vagy a munkaerőpiac, esetleg a család?), de létezik.

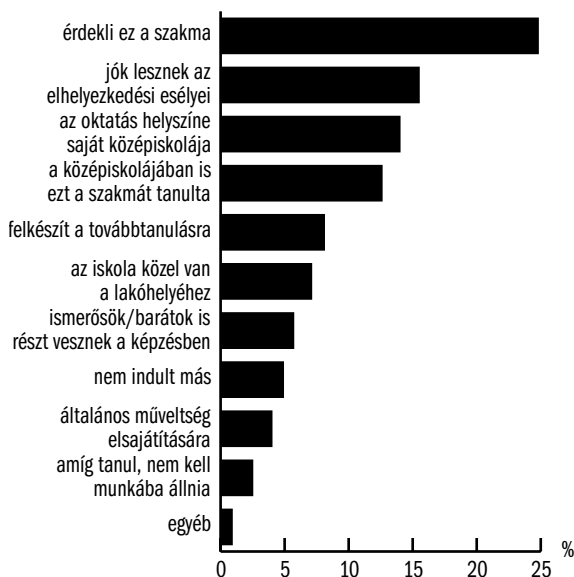
Az igények felderítése céljából legelőször a jelenlegi harmadfokú képzési programra való jelentkezés okának vizsgálatát érdemes elvégezni. Ebben az esetben a szakmaválasztás és a képzési forma választásának indokainak elemzésére került sor, annak érdekében, hogy feltárjuk, milyen megfontolások alapján választották az adott képzést. A társadalmi környezet szükségleteire adott intézményi válaszokból elképzeléseink szerint körvonalazódik a képzési forma térségbeli funkciója.

A szakmaválasztás okára kapott válaszokból két erősen motiváló szempont csúcsosodott ki, ennek alapján két csoportot érdemes kiemelni, lásd. 1. ábra. Az egyik a képzési forma lokalizáló, kistérségi szerepkörére utal. Egyértelműen kitűnik, hogy a diákok szakmaválasztásában hangsúlyos az a szempont, mely szerint fontos, hogy a képzés helyszíne a lakóhely vagy az érettségi adó középiskola földrajzi körzetében helyezkedjen el, a válaszok egynegyedében ez elsődleges fontosságú. Jól mutatta ezt két indok gyakori kiválasztása, melyek közül az egyik „az oktatás helyszíne saját középiskolája” a másik „az iskola közel van a lakóhelyéhez”.

Az indokok második csoportja a továbblépés felé mutat. Ez nemcsak a későbbi továbbtanulási szándékot takarja, hanem a munkaerőpiaci versenyre való felkészülést is. Ezek a jövőbemutató szempontok együttesen a válaszok 23 százalékát teszik ki. Elmondható viszont, hogy a szakmaválasztás esetében a későbbi kedvező elhelyezkedés reménye kétszer

olyan súllyal szerepel, mint a továbbtanulás tervezése. A szakma iránti érdeklődés kiemelten fontos szerepet játszik a diákok választásában, a válaszok 24 százaléka egyértelműen ezt mutatja. A középiskolában tanult szakma továbbvitele 13 százalékban szerepelt főbb választási szempontként. Az ismerősök/barátok befolyása elenyésző mértékben, mindössze 6 százalékban volt szempont, szintén csekély a fontossága az általános műveltség elsajátításának 4 százalék, ami érthető is, hiszen az érettségiig folytatott tanulmányok látják el inkább ezt a szerepet. Meglepő viszont, hogy csupán a válaszok 3 százaléka utalt a munkába állás elkerülése miatti szakmaválasztásra. Hiszen gyakori feltevés, hogy a képzésbe való részvétel kiterjedésének ez a fő oka.

1. ábra: A harmadfokú képzésben részt vevő diákok szakmaválasztásának okai (százalék)

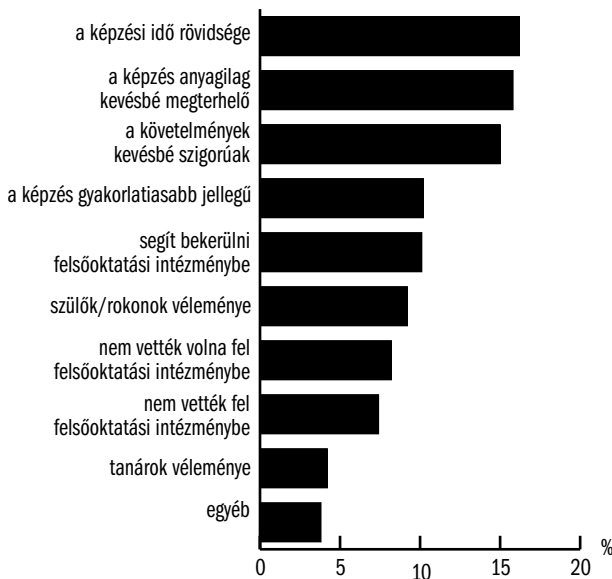

A képzési forma választásának okai között szegmentálva két nagyobb csoportot tudunk elkülöníteni, lásd. 2. ábra, az elsőbe tartoznak azok, akik a főiskola/egyetem ellenében választották ezt a harmadfokú képzési formát, ez négy szóval kifejezve: rövid (17 százalék), olcsó (16 százalék), könnyű (15 százalék), gyakorlatiasabb (10 százalék). Az észak-alföldi régióban, melyben Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye található gazdaságilag (munkanélküliek magas száma, alacsony iskolai végzettség a lakosság körében) és földrajzilag (városhiányosság, centralizáltság) egyaránt hátrányos helyzetű régió E térségben az érettségi utáni képzési formát választó diákok hátrányos helyzetűnek tekinthetők a következő szempontok szerint (anyagi körülmények, szülők munkanélkülisége, alacsony iskolai végzettsége). A diákoknak a képzési forma választásánál hangsúlyt kaptak az anyagi szempontok. A felsőoktatási intézmények hosszú, (4 vagy 5 évesek) drága, nehéz és elméleti képzésével szemben a számukra előnyösebb, azaz rövidebb idő alatt szakmát adó, kisebb anyagi megterhelést jelentő, könnyebben elvégezhető, a munkaerőpiacon rögtön használható gyakorlati tudást adó képzéseket választották.

A második csoportban a továbbtanulási igényekre utaló válaszok találhatók. E kérdés-körnél jobban kirajzolódik a továbbtanulás vágya, mint a szakmaválasztás esetében. A továbbtanulás tervezése direkt formában is kifejezésre jut, azaz „segít bekerülni felsőoktatási

intézménybe” (10 százalék), és indirekt formában is felfedezhető, „nem vettek volna fel” (8 százalék), „nem vettek fel felsőoktatási intézménybe” (7 százalék).

2. ábra: A jelenlegi képzési forma választásának okai (százalék)

A második, a továbbtanulási kényszerre vonatkozó hipotézis ellenőrzését a felsőoktatási intézményben való továbbtanulás szándékának elemzésével kíséreljük meg. A jelenlegi képzést megelőzően 208 fő adta be a jelentkezési lapját valamilyen főiskolára vagy egyetemre, vagyis a válaszadók egyharmada sikertelen felvételt követően kezdte el tanulmányait e képzési forma keretében. Az 1. táblázatból világosan kirajzolódik az a tendencia, hogy a diákok a tanulmányi eredményeikre való tekintet nélkül már a képzés elkezdését megelőzően rendelkeztek továbbtanulási igényekkel, tehát a gyengébb tanulmányi eredményű tanulók is jelentkeztek felsőoktatási intézménybe. Mivel utolsó éves diákokat kérdeztünk meg, így a végzés utáni tervekről is tudomást szereztünk, amiből egyértelműen kirajzolódik, hogy ez az igény e tervek között is domináns, jól mutatja ezt a 2. táblázat. A képzés folyamán a diákok továbbtanulási ambíciói még inkább előtérbe kerülnek, felerősödnek ugyanis a képzés befejeztével már a diákok 53 százaléka rendelkezik konkrét tervekkel (a kezdeti 39 százalékhoz képest). Meghatározó azoknak az aránya is (16 százalék), akikben még nem alakultak ki konkrét elképzelések a felsőoktatási intézmény és a szak típusára vonatkozóan, viszont szeretnének továbbtanulni. A következő csoportba azok a diákok találhatók, akik még nem döntötték el, hogy akarnak-e tovább tanulni vagy sem (19 százalék), viszont róluk sem mondható ki egyértelműen, hogy nem rendelkeznek a felsőoktatás felé irányuló motivációkkal. Ugyanis ezek a most még bizonytalanok elképzelhető, hogy a (közeli vagy távoli) jövőben kedvet kapnak a továbbtanuláshoz. E három csoporthoz képest azok, akik valóban nem tervezik, hogy egyetemen/főiskolán tanuljanak nagyon elenyésző számban, csupán a minta 12 százalékában vannak jelen.

1. táblázat: A jelenlegi képzést megelőzően jelentkezett-e felsőoktatási intézménybe (az érettségi bizonyítvány minősítése szerint)

Az érettségi bizonyítvány minősítése		A jelenlegi képzést megelőzően jelentkezett-e felsőoktatási intézménybe?		Összesen
		Jelentkezett	Nem jelentkezett	
Jeles	fő	13	7	20
	százalék	35	65	100
Jó	fő	89	71	160
	százalék	56	44	100
Közepes	fő	91	208	299
	százalék	30	70	100
Elégséges	fő	9	20	29
	százalék	31	69	100
Nem emlékszik	fő	0	1	1
	százalék	-	100	100
Nem számolta ki	fő	6	21	27
	százalék	22	78	100
Összesen	fő	208	328	536
	százalék	39	61	100

2. táblázat: Tervezi-e, hogy tanulni fog a jelenlegi iskola befejezése után (az érettségi bizonyítvány minősítése szerint)

Az érettségi bizonyítvány minősítése		Tervezi-e, hogy tanulni fog a jelenlegi iskola befejezése után?				Összesen
		Nem tervezi	Nem tudja, akar-e	Szeretne, de nem tudja mit és hol	Szeretne, tudja is mit és hol	
Jeles	fő	1	2	0	17	20
	százalék	5	10	-	85	100
Jó fő	14	17	26	113	170	100
	százalék	8	10	15	67	100
Közepes	fő	46	71	55	157	329
	százalék	14	22	17	47	100
Elégséges	fő	4	15	5	15	39
	százalék	10	39	13	38	100
Nem emlékszik	fő	2	4	1	1	8
	százalék	25	49	13	13	100
Nem számolta ki	fő	6	5	8	17	36
	százalék	17	14	22	47	100
Összesen	fő	73	114	95	320	602
	százalék	12	19	16	53	100

Összegezve, tehát a vizsgálat és elemzés alapján elmondható, hogy a szakmaválasztás legfőbb oka az érdeklődés után a kistérségben maradás és a továbblépés szándéka volt. A képzési forma megválasztásánál a továbbtanulás igénye és a képzési forma előnyei (a drágább, nehezebb, hosszabb, elméletibb felsőoktatási intézményekkel szemben) motiválták a diákokat az érettségi utáni képzés választásában. Az eredményektől függetlenül erős az igény

a továbbtanulásra. Mindezek alapján tehát a képzési forma funkciója úgy tűnik hátrányos környezetből származó fiatalok felsőfokú továbbtanulásának előkészítése.

Kiss Annamária

Pedagógusok Európa küszöbén

Állampolgári kultúra és ismeretek

A magyarországi általános iskolai oktatásnak kulcsszerepe van az állampolgári kultúra átadásában és fejlesztésében. Az iskola a család mellett (vagy után) a másik legfontosabb szocializációs közeg e téren. Ennek a körülménynek különösen kiemelkedő fontossága van az európai csatlakozás küszöbén. A téma vizsgálatokor nem kerülheti el tehát a figyelmünket maguknak a *szocializátoroknak* az állampolgári kultúrájának állása sem.

Az állampolgári kultúra számos dimenziója közül kiemelendő az ismeretek, az attitűdök, az értékek, valamint a cselekvési hajlandóságok dimenziója. Az alábbiakban bemutatott vizsgálat a *konkrét tárgyi ismeretek* dimenziójában kísérelt meg pillanatképet adni a magyarországi általános iskolai pedagógusok helyzetéről.

A kutatás rövid bemutatása

A Kurt Lewin Alapítvány 2003-ban országos kérdőíves vizsgálatot készített általános iskolai pedagógusok körében tanárok és igazgatók körében (N=1 471).¹ A vizsgálat során reprezentatív kérdőíves adatfelvétel készült, emellett 110 narratív interjú került feldolgozásra, melyek elsődleges feladata az volt, hogy a pedagógusok, szülők, helyi és kisebbségi vezetők nyilatkozzanak a közoktatás világáról. Fontos szerepe volt az interjúknak a kérdőíves adatfelvétel előkészítésében is.

Az adatfelvétel során való részvétel minden esetben önkéntes volt, a lekérdezés személyesen, négy szemközt történt. A megkérdezetteket minden esetben tájékoztattuk arról, hogy mi fog történni válaszaikkal, azokhoz ki férhet hozzá a későbbiek során. A kérdőívek kitöltése nélkül történt, a kérdőívek számítógépes kódolása után megsemmisítésre kerültek.

A kérdőív számos egyéb kérdéscsoport mellett a pedagógusok *Európára vonatkozó ismereteit*, internethasználati szokásait, anyagi hátterét, valamint életútját kívánta mérni. Az alábbiakban olvasható összefoglaló néhány előzetes elemzés eredményét tárja fel.

1. táblázat: A teljes általános iskolai populáció megoszlása

	Budapest	Megyei jogú város	Egyéb város	Község	Összesen
Budapest	16 516	0	0	0	16 516
Közép	0	1 125	7 252	6 090	14 467
Kelet-Magyarország	0	10 597	14 311	15 253	40 161
Nyugat-Magyarország	0	8 558	6 927	10 072	25 557
Összesen	16 516	20 280	28 490	31 415	96 701

¹ A vizsgálat a Phare Access Microproject támogatásával jött létre.